

Kataři

RENATE RIEMECK

Kacíři středověké církve nikdy nechtěli bořit. Chtěli budovat a obnovovat. Často chtěli také jen léčit to, co se jim zdálo na vnějším těle církve nemocné a slabé. Ale všichni kacíři vždycky usilovali o takovou církev, jaká na zemi nebyla, totiž o neviditelnou církev Ježíše Krista. Podle tohoto ideálu měřili to, s čím se setkávali v pozemské skutečnosti a čím trpěli, co potírali a za co umírali.

Kataři byli první velké středověké kacířské hnutí, druh „tajné církve“ vedle církve oficiální. Nebyli militantní. Nevyhledávali konfrontaci, chtěli jen předvést církvi, jaká by měla podle jejich pojetí být. Proto jí byli tak nebezpeční, proto byli v jednom „křížáckém tažení“, které se tomuto názvu posmívalo, ohněm a mečem vyhlazeni. Katarské hnutí muselo být udušeno v jednom strašlivém polním tažení, tak bylo silné. Jak to bylo všechno možné?

Původ a rozšíření katarského hnutí

První kataři se vynořili v západních zemích již v jedenáctém století. Jejich jméno se odvozuje z řeckého „katharoi“ (čistí). To nám napovídá, že nemáme hledat jejich vznik v latinsky mluvícím okruhu křesťanství. Přišli z východu. To znamená z oblasti řecké církve, která se již dlouho oddělovala od „latiníků“, od Říma a papežské církve. První skupiny katarských přišli do západních zemí jako utečenci. Byli zatlačováni státem i církví a hledali zde útočiště. Ale tito první kataři nebyli těmi, kdo zapálili ono mocné náboženské hnutí, o němž víme, že po dvě staletí udržovalo v napětí náboženský svět.

Katarské hnutí západních zemí se vyvinulo za křížáckých výprav a v nich. Rozšířilo se nesmírně rychle. Vždyť nadšení křížáckých výprav bylo výrazem nevídaného náboženského entusiasmu dvanáctého století. Knížata a rytíři táhli do Palestiny, protože na místech Kristova pozemského života hledali prameny křesťanství. Ti, kdo zůstali doma, sdíleli toto nadšení a chtěli znovu nalézt počátky křesťanství v „apoštolské chudobě“.

Tato základní duševní nálada byla živnou půdou katarství. K pochopení podstaty je třeba si nejprve uvědomit, že kataři nikdy nebyli uzavřenou jednotou. Často byli nazýváni podle krajů nebo měst, v nichž bylo jejich hnutí zvláště silné. „Albigenští“ se jmenovali podle města Albi v Languedocu, „concorezzanští“ podle Concorezza u Monzy, „albanští“ podle Alby v Piemontu a tak dále. Ve Francii se jim často říkalo také „tisserands“, protože si vydělávali na živobytí jako tkalci. Byli též označováni jako „Bulgari“, a v tom jméně se skrývalo jakési ponětí o prvních „katharoi“. Ti totiž právě přes Bulharsko pronikli do západního křesťanství, když byli potlačeni a pronásledováni východní církví, to jest řeckým pravoslavným a byzantskými císaři.

Duchovně historický původ katarství se dá sledovat až do doby raného křesťanství. Gnose a hnutí manichejských mu byly kmotry. To znamená, že jeho původ lze hledat v syrsko-perské oblasti staré římské říše. Tam zanechali (210-270 nebo 216-277) své stopy a inspiroval onen esoterní proud, který dále žil u katarů. A ti mají dva kořeny: paulikiány a bogomily.

Paulikiáni - brali si za vzor apoštola Pavla a jeho druhy - byli považováni mocně se vzímající východořímskou byzantskou státní církví za sektu, ale trpění. Jako „sekta“ existovali i bogomilové. Obě skupiny byly v osmém a desátém století vyhnány ze svých domovských oblastí na východě byzantského císařství a přesazeny na Balkán, kde jejich příslušníci měli hlídat hranice jako vojáci. Státní moc očekávala, že si tak zajistí vojenskou podporu, a církev se zároveň zbavila nepohodlných „sekt“. Paulikiány uhasil tlak řecké ortodoxní církve. Jejich zbytky se smísily s bogomily. Z nich vzešlo katarské hnutí, které brzy našlo přívržence i v Bulharsku a v Bosně. Katarství se rychle rozšířilo především ve Francii a v horní Itálii v souvislosti s pohybem křížáckých tažení. Domů se vracející křížáci, ale i handlíři a kupci, poznali na Balkáně život a zbožnost katarů. Do svých domovů pak přinášeli zprávy o křesťanství, které se mnohým muselo jevit jako nové učení. Byli tam lidé, kteří žili bez církevních dogmat, modlili se ke Kristu jakožto k bohu světla a mluvili o vyšším uspořádání světa, kterému se měl člověk blížit svým čistým duševním životem. Zpráva o katarech na Balkáně se na západě setkala s připraveností na „apoštolskou chudobu“, která byla již probuzena díky kazateli Arnoldu z Brescie, ale též díky cisterciákům. To vše vysvětluje rychlé rozšíření katarství v západním světě dvanáctého století.

Církev a kataři

Církev však ve své oblasti působení nebyla na příchod katarů připravena. Veškerý dosavadní pořádek církevního života byl vznikem četných katarských skupin narušen. Nedogmatické křesťanství katarů působilo na církev jako hřmění blížící se bouře. Církvě chybělo jakékoli chápání tohoto nového hnutí. Věřila, že se mu může ubránit, pokud bude katary hanobit a vrhne na ně negativní světlo. Předhazovala jim „strašné činy“ a „nerozumné učení“. Každý však viděl jejich neposkrvněný život. Byli ale podezíráni z nejhoršího rouhačství a byli učiněni vtělením veškerého kacířství: slovo „kacíř“ se odvozuje od slova katar a dodnes je přece každý, kdo se odvažuje odklánět se od všeobecně platných názorů na Boha a svět, nazýván kacířem.

Středověcí kataři svým rychlým rozšířením uvrhli církev do existenční krize, jakou od doby pronásledování křesťanů nezažila. Nepřišla na nic lepšího než na inkvizici a na zničení katarských spisů. S výjimkou jednoho rituálu se nám nedochoval jediný autentický katarský pramen. A přece toho o nich víme dost. Přes překrucování jejich učení ze strany nepřátel v církvi můžeme rozpoznat povahu a jádro katarství. Víme, že vybudovali podzemní církev a že působili v skrytu.

Kataři se mezi sebou poznávali tajnými znameními, například zvláštním stiskem ruky. Ve městech se prý oblékali do prostých tmavých šatů. Ale v tom se nelišili od tkalců a jiných řemeslníků. Však mnozí z nich také sedali za tkalcovský stav, aby si prací svých rukou vydělávali na denní chléb, i když mnozí z nich byli vznešeného rodu. S apoštolskou chudobou to mysleli zcela vážně. Svým vzorným chováním si získávali obdiv.

Protože tajně tradovali gnostické a manichejské názory, vybudovali i zvláštní formy kultu. Velkou úlohu hrál na jejich shromážděních Nový zákon. Používali text v románském překladu, což odporovalo církevním zvyklostem tehdejší doby. Bylo zakázáno, aby laici četli evangelia v jazyce lidu. Duchovní je směli při mši předčítat latinsky, což znamená, že jejich obsah zůstával pro zástupy věřících utajený. Pouze ze symbolické řeči umění a z výstavby latinské mše mohli věřící obsah evangelií tušit.

O této době řekl kdysi Rudolf Steiner: „Církev zuřivě bojuje proti tomu, aby evangelium vešlo ve známost, a vidí nejdivočejší kacíře v těch, kdo se vzeprou zákazu číst evangelium, jako například valdenští či albigenští. Ti požadovali, aby sami byli prostřednictvím evangelia poučeni o mystériu na Golgotě.“¹

Kataři (albigenští) porušovali tento zákaz, a už proto se stali odpadlíky. Jejich odmítání přísahy, války a zabíjení všeho živého je vyčleňovalo ze světa současníků. A to, že navíc věřili v reinkarnaci a s asketickým zanícením odmítali každou smyslnost, byli pro církev nadmíru podezřelí. Musela proto jednat, nemělo-li se její učení zhroutit. Kataři se prosazovali v celých oblastech Francie a horní Itálie. Knížata a hrabata je chránila, když byli pronásledováni, neboť i šlechta se ke katarům přidávala. Ve Francii uzavírali kataři, nazývaní zde albigenští, společnost podobnou církvi, s biskupy, jáhny a putujícími kazateli, aniž se uchylovali k hlásání jakýchkoli dogmat. Musíme si uvědomit, že se až do dob katarů v Evropě „rozšířily určité gnostické poznatky zaměřené na „utváření představ, konkrétních představ o Kristu a mystériu na Golgotě. Ani to nebylo z hlediska oficiální církve přípustné. Proto se stali z katarů kacíři.“²

Charakteristické bylo pro jejich společnost to, že se dělili na „perfecti“ (dokonalé „credentes“ (věřící). „Perfecti“ se v největším sebeodříkání podrobovali „consolamentu“, duchovnímu křtu. To nebyl jen symbolický akt. Bylo to životu nebezpečné uvolnění duše z fyzického těla, a toho mohlo být dosaženo jen po intenzivních modlitbách a cvičeních. Kdo se v „consolamentu“ přiblížil Duchu svatému, „Utěšiteli“ (Jan 14, 26), ten už žil jen ve stálém zření božských duchovních souvislostí. Stýkal se s nadzemskými bytostmi, s „angeli“ (posly, anděly). Musel být silný, neboť vnímal světlé postavy onoho světa, ale viděl i jejich odpůrčí síly, duchy temnoty. „Consolamentum“ znamenalo otázku života nebo smrti. Ne všichni „perfecti“ žili po duševní zkoušce duchovního křtu ještě delší dobu na zemi. Umírali brzy po něm. To, co viděli v „consolamentu“, bylo až příliš mocné, a oni „odtud odcházeli“. Ten však kdo unesl, co mu bylo zjeveno, ten už se nikdy na světě ničeho nebál. Znal jen hlubokou úctu k božským bytostem, bázeň Boží.

Ti, kdo šel nazývali „credentes“ mezi katary, vzhlíželi v hluboké úctě k „dokonalým“, i když sami zůstávali členy katolické církve a přijímali její svátosti. Ale četli si v Novém zákoně a účastnili se katarských služeb Božích, konaných uprostřed lesů nebo v horských jeskyních.

Postupovat proti nim bylo pro církev nanejvýš těžké. Bernhard z Clairvaux vedl rozhovory s katarskými skupinami, ale nepodařilo se mu přimět je k návratu do církve. Byl proti nim bezbranný a později přiznal, že není nic křesťanštějšího než tito „kacíři“. Že jejich činy souhlasí s jejich slovy a jejich způsob života je bezúhonný. Neuspěly ani pokusy jiných teologů o jejich navrácení k církvi.

V jižní Francii byla proto v roce 1165 uspořádána synoda v Lambers, na níž katoličtí biskupové vedli disputaci s představenými katarů jako se sobě rovnými. I to bylo marné. Nyní už nemohla církev déle čekat.

Na lateránském koncilu (1179) dal papež Alexandr III. (1159-1181) odsoudit katary jako kacíře a povolal všechny věřící ke „křížové výpravě“ proti nim. Každému, kdo se zúčastnil, mělo být odpuštěno dvouleté pokání v očištění. Knížatům byla dána volnost konfiskace katarských statků a uvržení těchto „kacířů“ do otroctví. Poprvé v historii byl v roce 1179 vyzkoušen válečný prostředek „křížové výpravy“ proti odlišně smýšlejícím křesťanům. Nevedlo to však k úspěchu. Vysoká šlechta jižní Francie se

¹Rudolf Steiner: GA 200, přednáška z 30. 10. 1920

² Rudolf Steiner: GA 181, přednáška z 23. 7. 1918

nezúčastnila a kataři dále rozšévali sémě svého učení.

Teprve za Innocence III. (1198-1216), nejmocnějšího papeže vrcholného středověku, čekal na katarské hnutí strašný konec. Papež podnítil velké muže Francie k „albigenským válkám“ (1209-1229), které ve své hrůznosti nemají obdobu. Kataři byli masově vyvražděni. Francouzský král Filip II. August (1180-1223) se chopil příležitosti, aby rozšířil svoji moc na účet albigenské šlechty. Byla barbarsky zlikvidována a s ní ztratilo katarské hnutí ochranu. Bylo důkladně a beze zbytku vymýceno. „Křižáci“ se v albigenských válkách dopouštěli tak odporných krutostí, že je nelze popsat. Předčily je jen nelidskosti páchané v koncentračních táborech dvacátého století. Albigenské války patří k nejstrašnějším kapitolám západní církevní historie.

Z knihy Verstoßen, verfemt, verbrannt.
Z němčiny přeložila Eva Oliveriusová.